

УДК 712.253:582.475.4

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ДЕРЕВНОЇ РОСЛИННОСТІ КИЇВСЬКИХ ПАРКІВ, СТВОРЕНИХ НА БАЗІ ЛІСІВ ІЗ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ

Ю. О. КЛИМЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Подано характеристику шести парків Києва, створених на базі соснових лісів. Простежено тенденцію зміни природних насаджень хвойних на штучні листяні.

Київ розташований на межі лісової та лісостепової зон. Для лісової зони характерні соснові і дубово-соснові ліси, для лісостепової — грабово-дубові. Крім того, по берегах і на островах Дніпра, який перетинає Київ, сформувалася рослинність заплави річок (луки, болота, чагарники, ліси). Природна рослинність, яка була в тому чи іншому ступені змінена антропогенним впливом, безпосередньо використовувалась при створенні більшості парків, а в тих випадках, коли насадження мали штучне походження, вплив попередньої рослинності був побічним — через ґрунти, що під нею утворювалися, через появу сходів видів, насіння та вегетативні органи розмноження яких збереглися на ділянці тощо. У зв'язку з цим за результатами наших досліджень парки Києва поділено на три групи: 1) створені на базі лісів із сосни звичайної; 2) на основі лісів із дуба звичайного; 3) на базі рослинності заплави річок. У межах парків кожної з цих груп можуть бути ділянки, які сформувалися на базі інтразональної рослинності. Розглянемо тенденції зміни деревної рослинності парків, створених на базі лісів із сосни звичайної або на їх місці. Для досліджень було взято 6

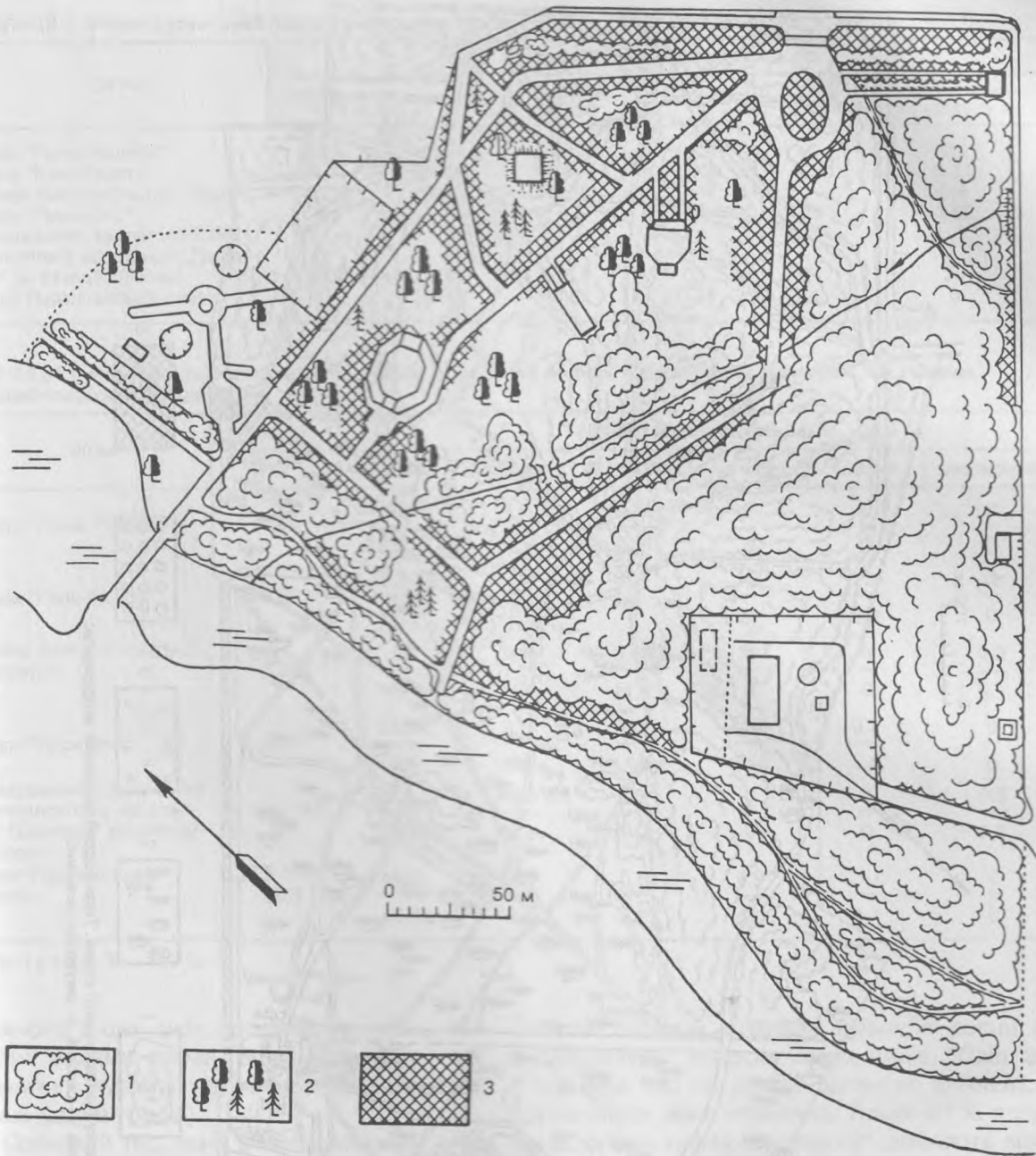
об'єктів, які знаходяться у північно-західній частині правобережного Києва та його лівобережжя (баланс територій об'єктів дослідження наведено в табл. 1).

Парк “Пуща-Водиця” засновано в кінці XIX ст., місцевість “Кинь-Грусть” у XIX ст. була приватним дачним володінням, парк “Перемога” почали створювати у 1965 р., а парк Партизанської слави — у 1970 р. Насадження вздовж лінії метрополітену перетворились на паркові в міру будівництва цієї лінії і розбудови навколо неї міста (частина цих насаджень, яка прилягає до вул. Кіото, носить назву Парку Кіото).

На рис. 1, 2 як приклад наведено ландшафтні плани (за Л. І. Рубцовим [1, 2]) парків “Пуща-Водиця” і Партизанської слави, а цифровий матеріал щодо розподілу площі насаджень за типами садово-паркових ландшафтів об'єктів дослідження подано у табл. 2.

Наведені в таблиці дані свідчать, що основними типами садово-паркових ландшафтів є лісовий і парковий. Досить помітну роль відіграє регулярний тип, який в основному представлений елементами — рядовими та алейними посадками. У трьох парках є лучні ландшафти.

На рис. 3, 4 як приклад подано плани деревної рослинності парків “Пуща-Водиця” та

РІС. 1. Ландшафтний план парку "Пуца-Водиця". Типи садово-паркових ландшафтів:
1 — лісовий, 2 — парковий, 3 — регулярний

Партизанської слави, в табл. 3 — цифровий матеріал, який характеризує значення основних видів для об'єктів дослідження.

Більшу частину парку Партизанської слави та значну частину насаджень вздовж лінії метрополітену від станції "Дарниця" до ста-

нції "Лісова" вкриває рідколісся сосни звичайної. Під ним створені культури сосни звичайної і декоративні посадки різних видів (контури цих посадок на рис. 4 показані крапками, на відміну від пунктиру, яким обмежені звичайні ділянки), тому в табл. 3 у

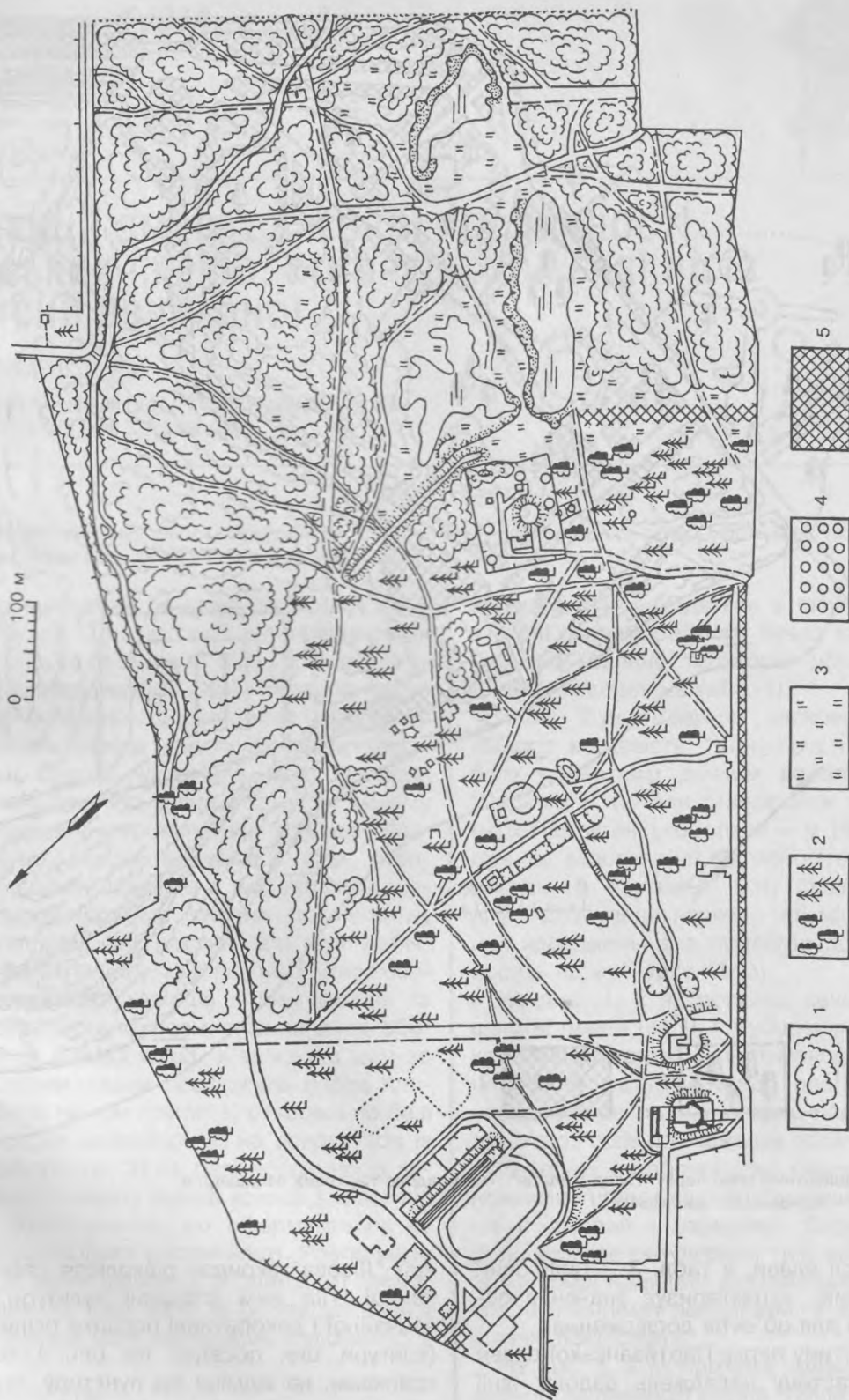

РИС. 2. Ландшафтний план парку Партизанської слави. Типи садово-паркових ландшафтів:
 1 – лісовий, 2 – парковий, 3 – лучний, 4 – садовий, 5 – регулярний (елементи)

ТАБЛИЦЯ 1. Баланс територій парків, створених на базі лісів із сосни звичайної

Об'єкт	Загальна площа, га	У тому числі площа, га				
		насаджень	доріжної мережі	будівель	водойм	автомагістралей, лінії метро та ін.
Парк "Пуща-Водиця"	9,3	8,08	0,68	0,04	0	0,5
Парк "Кинь-Грусть"	9,61	8,88	0,612	0,008	0	0,11
Сквер біля кінотеатру "Аврора"	11,4	7,36	3,37	0,17	0	0,5
Парк "Перемога"	64	50,1	4,6	0,5	7,28	1,52
Насадження вздовж лінії метрополітену від станції "Дарниця" до станції "Лісова"	100,5	59,7	10,6	0,2	0	30
Парк Партизанської слави	110	99,3	6,97	0,33	3,4	0

ТАБЛИЦЯ 2. Розподіл площ насаджень парків, створених на базі лісів із сосни звичайної, за типами садово-паркових ландшафтів

Об'єкт	Площа насаджень, га*	Розподіл площі насаджень, га/%					
		лісовий	парковий	регулярний	лучний	садовий	альпійський
Парк "Пуща-Водиця"	8,08	5,0	1,8	1,28	0	0	0
		61,9	22,3	15,8	0	0	0
Парк "Кинь-Грусть"	8,88	5,07	1,55	0	1,7	0,56	0
		57,1	17,5	0	19,1	6,3	0
Сквер біля кінотеатру "Аврора"	7,36	0	6,3	0,86	0	0	0,2
		0	85,6	11,7	0	0	2,7
Парк "Перемога"	50,1	28,3	2,5	7,3	11,3	0,7	0
		56,5	5,0	14,6	22,5	1,4	0
Насадження вздовж лінії метрополітену від станції "Дарниця" до станції "Лісова"	59,7	3,3	48,9	7,0	0	0	0,5
		5,5	82,0	11,7	0	0	0,8
Парк Партизанської слави	99,3	46,5	45,1	0,6	6,0	1,1	0
		46,9	45,4	0,6	6,0	1,1	0

* Тут і у табл. 3 — 100 %.

кожного з цих двох парків сума площ, зайнятих видами дерев, рідколіссями та галявинами і луками, перевищує площу насаджень (друга графа).

Сосновий ліс, який став базою для створення парку "Пуща-Водиця", все ще займає більшу частину його площі. Парк "Перемога", насадження вздовж лінії метрополітену і парк Партизанської слави створювалися на базі лісових культур сосни звичайної та рештків старих соснових лісів, які перетворилися на рідколісся. У парку Партизанської слави лісові культури сосни займають 37,1 % площі насаджень та ще 49,8 % цієї площі вкрито рідколіссям старих сосен (час-

тково під ним створені культури сосни та декоративні посадки інших видів). Слід зазначити, що на деяких ділянках зімкненість рідколісся дуже незначна. Тільки 27 % площі насаджень парку "Перемога" займають лісові культури сосни, а в насадженнях вздовж лінії метрополітену — ще меншу площу — лише 8,9 %, тільки завдяки тому, що майже на всій території можна побачити окремі старі сосни та рідколісся зі старих сосен, відчувається, що парк створено на базі соснових лісів. Парк "Кинь-Грусть" знаходиться на невеликій відстані від дубово-соснового лісу. Можна припустити, що у свій час і територія парку була вкрита аналогічним де-

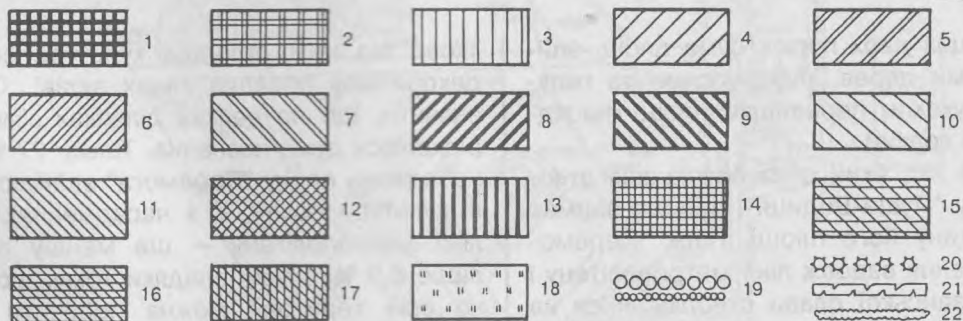
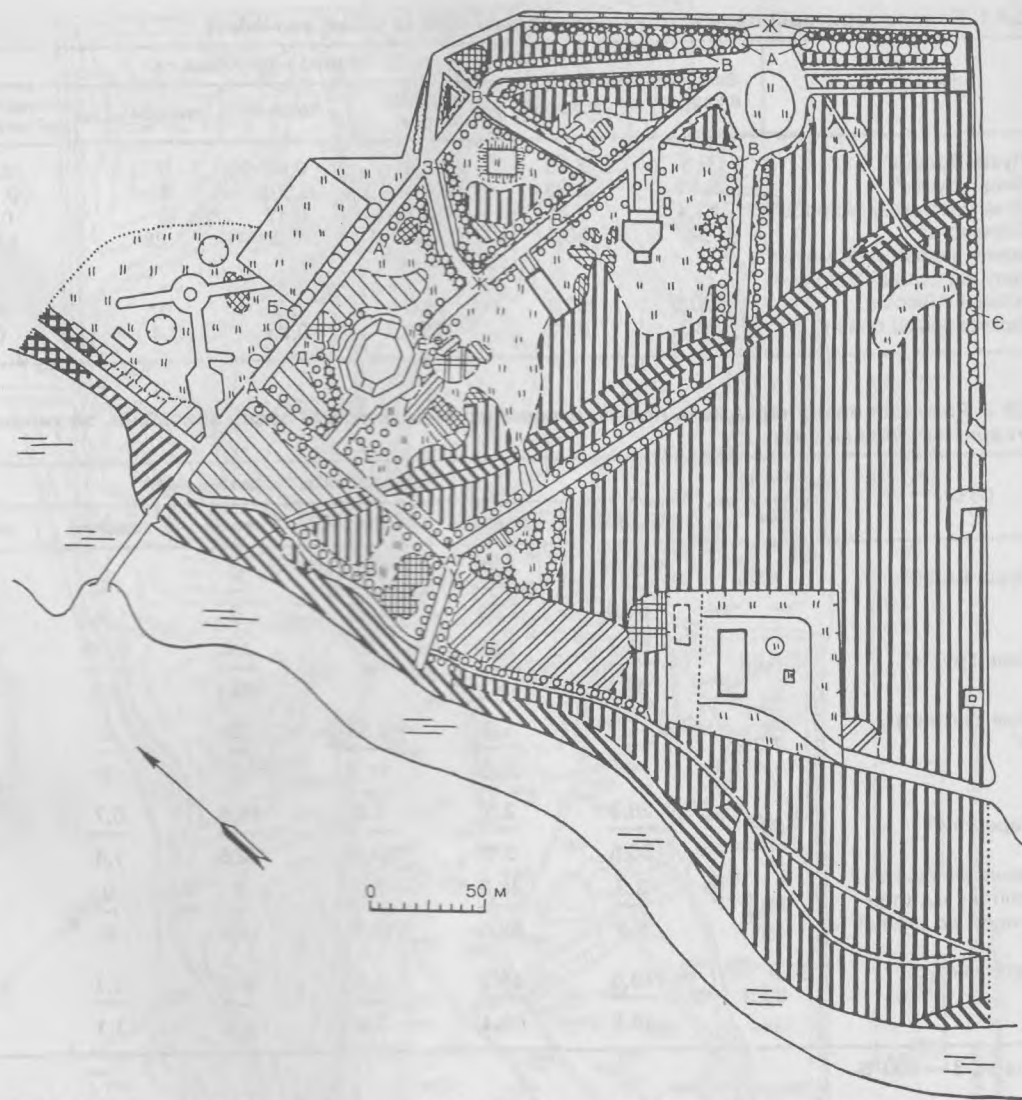
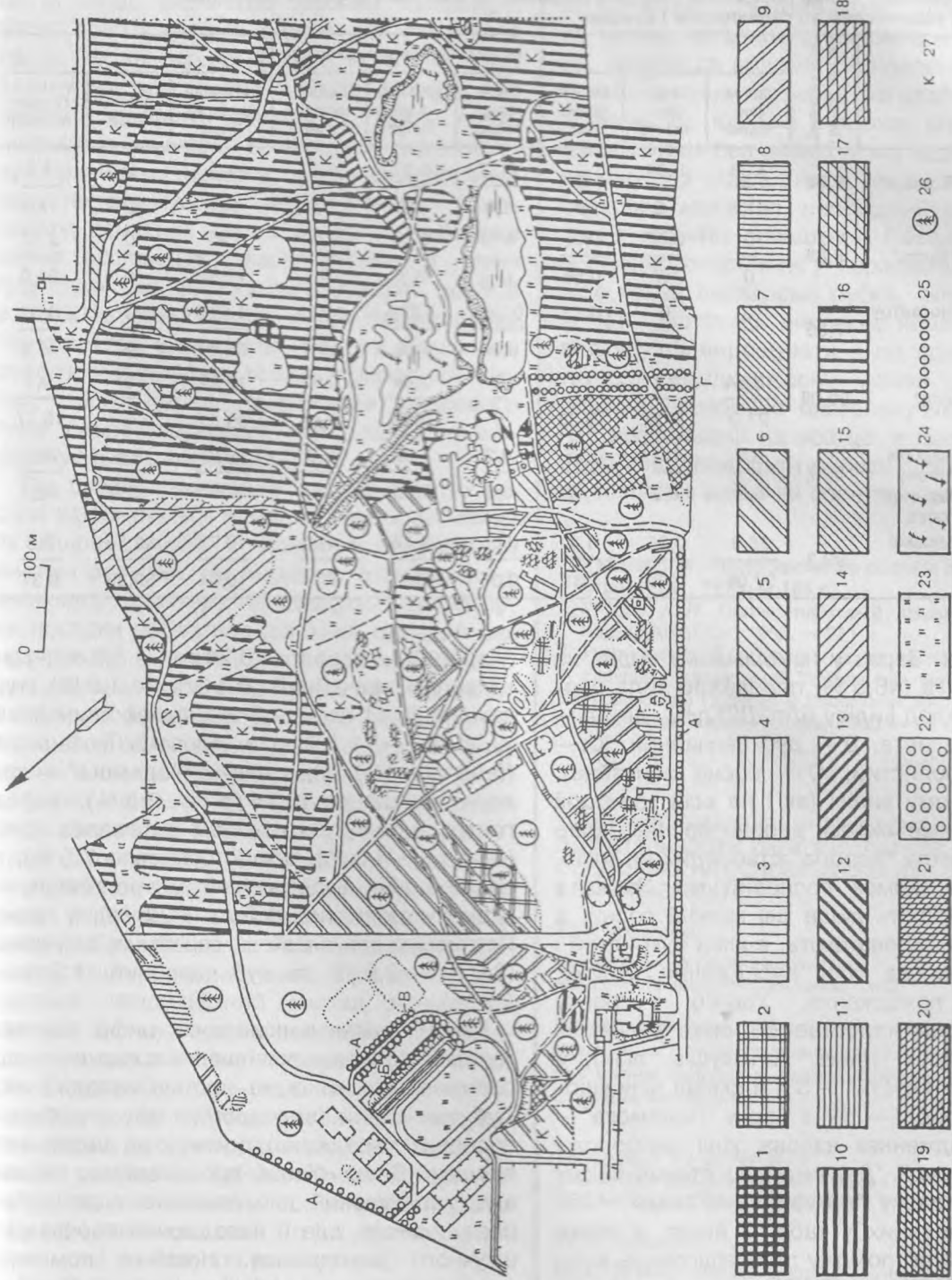

РИС. 3. План деревної рослинності парку "Пуща-Водиця":

1 — дуб звичайний, 2 — дуб червоний, 3 — липа серцелиста, 4 — клен гостролистий, 5 — клен цукристий, 6 — клен ясенolistий, 7 — горобина звичайна, 8 — верба біла плакучої форми, 9 — вільха чорна, 10 — робінія звичайна, 11 — яблуня Недзвєцького, 12 — інші листяні види, 13 — сосна звичайна, 14 — ялина звичайна та ялина колюча голубої форми, 15 — садовий жасмін звичайний, 16 — таволги (Вангутта, японська), 17 — інші листяні кущі, 18 — галявина, 19 — рядова посадка листяних дерев (А — липа, Б — в'яз, В — клен гостролистий, Г — клен гостролистий кулястої форми, Д — гіркогоштан звичайний, Е — бархат амурський, Е — робінія звичайна), 20 — рядова посадка хвойних дерев (Ж — ялина звичайна, З — туя західна), 21 — живопліт стрижений, 22 — живопліт нестрижений

РІС. 4. План деревної рослинності парку Партизанської слави:

1 – дуб звичайний, 2 – дуб червоний, 3 – липа серделиста, 4 – ясен звичайний, 5 – клен гостролистий, 6 – клен цукристий, 7 – клен ясенюлистий, 8 – береза повисла, 9 – горобина звичайна, 10 – тополя канадська, 11 – осика, 12 – верба біла плакучої форми, 13 – вільха чорна, 14 – робінія звичайна, 15 – інші листяні дерева (шуквокція біла), 16 – сосна звичайна, 17 – бузок звичайний, 18 – садовий жасмін звичайний, 19 – форзіція повисла, 20 – таволга (Вангутта, верболиста), 21 – інші листяні кущі, 22 – плодолов сад, 23 – галлявина, луки, 24 – зарості очерету, розозу, 25 – рядова посадка листяних дерев (А – клен цукристий, Б – тополя пірамідальна, В – робінія звичайна, Г – верба біла плакучої форми), 26 – хаюїне рідколісся, 27 – культури

ТАБЛИЦЯ 3. Розподіл площі насаджень парків, створених на базі лісів із сосни звичайної, між видами, рідколіссям та галявинами і луками

Об'єкт	Площа насаджень, га/%	Розподіл площі насаджень, га/%								
		сосна звичайна	дуб звичайний	береза повисла	липа серцелиста	робінія звичайна	клен цукристий	інші види дерев та кущів	рідколісся	галявини, луки
Парк "Пуца-Водиця"	8,08	4,95	0,08	0	0,17	0,27	0,41	1,2	0	1,0
		61,3	1,0	0	2,1	3,3	5,1	14,8	0	12,4
Парк "Кинь-Грусть"	8,88	0	0,15	0,05	4,13	0,56	0,39	1,47	0	2,13
		0	1,7	0,56	46,5	6,3	4,4	16,54	0	24,0
Сквер біля кінотеатру "Аврора"	7,36	0	0	0,63	0,062	0,078	1,448	1,622	0	3,52
		0	0	8,56	0,84	1,06	19,7	22,04	0	47,8
Парк "Перемога"	50,08	13,54	2,7	7,7	0	0,44	0,08	16,52	0	9,1
		27,0	5,39	15,38	0	0,88	0,16	33,02	0	18,17
Насадження вздовж лінії метрополітену від станції "Дарниця" до станції "Лісова"	59,7	5,3	0,1	3,65	0,2	4,82	2,3	8,73	9,5	25,1
		8,9	0,2	6,08	0,3	8,03	3,84	14,65	15,9	42,1
Парк Партизанської слави	99,3	36,8	0,25	1,8	0,05	3,47	4,71	10,77	32,15	9,3
		37,06	0,25	1,81	0,05	3,5	4,74	10,84	32,38	9,37

ревостаном. Зараз у найбільшому виділі на площі 4,13 га (46,5 %) переважає липа серцелиста (склад виділу 6Лп2Д2Кл+С, де Лп — липа серцелиста, Д — дуб звичайний, Кл — клен гостролистий, С — сосна звичайна). Тобто в цьому виділі (як і на всій території парку) є лише окремі дерева сосни. Сквер біля кінотеатру "Аврора" створений на місці, що колись займав сосновий ліс. Зараз у сквері зростають лише дві молоді сосни, а видами, які переважають, є клен цукристий і береза повисла. Всі насадження молоді, штучного походження. Усього в парку "Пуца-Водиця" зростає 53 вида деревних рослин (дерев, кущів, напівкущів, ліан), у парку "Кинь-Грусть" — 31, в сквері біля кінотеатру "Аврора" — 54, в парку "Перемога" — 81, в насадженнях вздовж лінії метрополітену від станції "Дарниця" до станції "Лісова" — 92, в парку Партизанської слави — 36.

Крім наведених у табл. 3 видів, у парку "Пуца-Водиця" помітну роль відіграють вільха чорна (0,63 га — 7,8 % — це ділянка інтразональної рослинності, яка сформувалася вздовж струмка) та дуб червоний (0,11 га — 1,36 %); в парку "Кинь-Грусть" — осика (0,5 га — 5,6 %); в сквері біля кінотеатру

"Аврора" — таволги (0,24 га — 3,3 %), гіркокаштан звичайний (0,14 га — 1,9 %), туя західна (0,11 га — 1,5 %), бузок звичайний (0,08 га — 1,1 %) та яловець козацький (0,08 га — 1,1 %); в парку "Перемога" — тополя канадська (3,75 га — 7,5 %), верба гостролиста (2,9 га — 5,8 %), верба біла (2,14 га — 4,3 %), осика (0,75 га — 7,5 %); в насадженнях вздовж лінії метрополітену — клен гостролистий (1,5 га — 2,5 %); в парку Партизанської слави — горобина звичайна (3,0 га — 3,0 %) та дуб червоний (1,2 га — 1,2 %).

Таким чином, з наведених цифр простежується тенденція зменшення в парках площ сосняків, заміни їх на листяні насадження. Дуб звичайний (вид другого ярусу дубово-соснових насаджень) домінує на незначних площах. Деяко більші площі займає інший вид, характерний для соснових лісів — береза повисла, але її насадження переважно штучного походження. Неважко помітити значне поширення робінії звичайної та клена цукристого.

Аналіз зібраних матеріалів дозволяє дійти таких висновків. Природні ліси з сосни звичайної або соснові культури, які висаджені

на їх місці, формують лісовий ландшафт. Якщо вони слугують базою для створення парку, то на першому етапі його існування значну частину площі займає лісовий тип садово-паркового ландшафту. Потім починається зменшення зімкненості деревостану. Причинами цього є: діяльність, спрямована на формування паркового типу ландшафту; всихання дерев через несприятливі зміни екологічних умов (зниження рівня ґрунтових вод, високу загазованість повітря вздовж автомагістралей і біля промислових підприємств, ущільнення ґрунту в місцях масового відвідування тощо); природний відпад старих дерев. Насадження з лісового типу садово-паркового ландшафту трансформуються в парковий.

Під рідколіссям сосни та на відкритих місцях здійснюються посадки різних деревних та кущових видів. У більшості випадків це листяні рослини. На першому етапі вони не змінюють характеру ландшафту. Але оскільки посадки робляться щорічно, відпад в них незначний, а листяні дерева з кожним роком збільшуються в розмірах, то слід очікувати трансформації паркового ландшафту в лісовий. Тобто зміни рослинного покриву мають наступний вигляд: сосновий ліс (лісовий тип ландшафту) — соснове рідколісся плюс декоративні посадки листяних дерев і кущів (парковий тип садово-паркового ландшафту) — листяне насадження різних видів (лісовий тип садово-паркового ландшафту). Так корінне хвойне насадження змінюється штучним листяним. При цьому змінюється ландшафтний вигляд парку, він втрачає значну частину своєрідності. А збереження ландшафтної своєрідності території, її підкреслення — важлива умова містобудування. Цю проблему звичайно висувають перед архітекторами, які вирішують її своїми шляхами (збереженням історичної забудови, врахуванням особливостей рельєфу при проектуванні і т.п.), і практично ніколи мова не йде про рослинність.

Проблема збереження і відновлення корінних насаджень у парках почала розглядатися зовсім недавно [3] і ще не стала базою для зеленого господарства. Тому навіть в деяких санаторіях, які розташовані навко-

ло Києва серед майже недеградованих лісів, на шкоду останнім створюються насадження, подібні до міських. Відновлення корінного насадження потребує багаторічної цілеспрямованої праці, а в парках роботи часто виконуються без планів — від однієї кампанії до іншої. У розсадниках не вирощують посадковий матеріал, необхідний для відновлення корінних насаджень. Посадки хвойних необхідно охороняти у передноворічний період через варварські рубки, яких вони зазнають, що також викликає небажання "Зеленбуду" їх вирощувати. Слід враховувати й те, що посадки сосни можна створювати тільки в екологічно благополучних районах. Але незважаючи на все це, в деяких парках необхідно проводити роботи зі збереження і відновлення корінних соснових насаджень.

1. Рубцов Л. И. Проектирование садов и парков. — М.: Стройиздат, 1979. — 183 с.
2. Рубцов Л. И. Садово-парковый ландшафт. — Киев: Изд-во АН УССР, 1956. — 211 с.
3. Успенская Н. Д. Биологические основы создания парковых насаждений дубравного типа в условиях Украинского Полесья и Лесостепи: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — Киев, 1985. — 16 с.

Надійшла 20.01.2000

ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЯ ДРЕВЕСНОЙ РАСТИТЕЛЬНОСТИ КИЕВСКИХ ПАРКОВ, СОЗДАНЫХ НА ОСНОВЕ ЛЕСОВ ИЗ СОСНЫ ОБЫКНОВЕННОЙ

Ю. А. Клименко

Национальный ботанический сад
им. Н. Н. Гришко НАН Украины, Киев

Представлена характеристика шести парков Киева, созданных на основе сосновых лесов. Отмечена тенденция смены природных насаждений хвойных на искусственные лиственные.

TENDENCY TO CHANGING THE ARBORESCENT PLANTATION OF KYIV PARKS, CREATED ON THE BASE OF PINE FORESTS

Yu. A. Klimenko

M. M. Grishko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

The characteristic of six Kyiv parks, created on the base of pine forests, has been cited. A tendency to change native coniferous plantations by deciduous artificial plantation was retraced.